సోహం

త్రా నెక్కిన తూర్పుబండి....

నిన్న సంజవేళనగా అడంగున బయలుదేరి, అడుగడుక్కా ఒక స్టేషనూ, అక్కడ ఎక్కేవారూ, దిగేవారూ, ఈ గోలతో రాత్రంతా నిదుర లేకుండా నడచి నడచి, శ్రీనాథులవారి కర్ణాటాంగనవలె, వసివాల్వాడుతూ పోతూంది.

ముద్దిన ఒక స్వాములవారు ఎక్కారు - వారి సరంజామాతో. మనిషి బాల గంధర్వ లాగున్నాడు. శకుంతల జన్మ వృత్తాంతం వింటూ కుతూహలం మరింత ఇనుమడించగా ఆ చెలికత్తెలమీదికి దొచ్చుకుపోయే యడవల్లి దుష్యంతుడి శీవిలో అర్ధ త్రిభంగిగా, ఉపవిష్టుడైనాడు. అప్పుడు తన వంక చూశాడు....తాను రివాజు ప్రకారం నడుముకు ఉత్తరీయం చుట్టుకుని గోత్రప్రవర వల్లించి సకర్మణాతో పాదాభి వందనం చేశాడు. తన వెంట అగ్రహారానికి దయచేసి, తన యింట పాదపూజ అందుకుని, తన భిక్షావందనం స్వీకరించి చరితార్థుణ్ణి చేయమని అభ్యర్థించాడు. ఆయన ఓరగా నవ్వి, మాధవపెద్ది దుర్యోధనుడి గొంతుపెట్టి, "అబ్బాయ్ — అంత రభ సెందుకులే - భిక్ష కేమిటి భోజనానికే వస్తాను. నేను స్వాములవాణ్ణి కాను, వట్టి సన్యాసిని. ఈ కాషాయాంబరం ఉందే—అది అవసరంకొద్దీ కించిత్ ఆడంబరం. చిత్తం చిలిపితనంమీద, భక్తి భార్యమీద. అబద్ధం కాదు! అర్థం కాలేదా? —

నీవు చూడబోతే అంతో ఇంతో యోగ్యుడివి లాగున్నావు! పిల్లలెందరూ— పెళ్ళి కాలేదా—ఓహో—కాకపోతే కొరతా లేదు, అయితే ఘనతా లేదు. ఇలా ఉండిపోవడం ఒకందుకు మంచిదే - అంటాను. ఇంటి పట్టున ఏ జంజాటనా ఉండదు. అర్ధరాత్రీ అపరరాత్రీ వెళ్ళినా - అక్కరలేని ఆరాలన్నీ తీసి, యాగీ చేసే వారంటూ వుండరు. అత్తెసరు వేసుకోడం మొగం మొత్తెనో....'సత్రాభోజనం. మఠానిద్రా!" ఉండనే ఉందిగా -రాజెవరి కొడుకురా అని బ్రతకవచ్చు. టింగురంగాగా తిరగవచ్చు. ఔనా కాదా?—

అబ్బాయ్ - ఈ గడ్డపాయన ఏకో వెర్రి వేదాంతం కోసం ఇలా మోగుతున్నా డనుకోబోకు. మనకు వెర్రీ లేదు, వేదాంతమూ లేదు—నిన్ను వేళాకోళం చేసే ఉద్దేశమూ లేదు - యద్దేవా కనడం లేదు - యదార్థం అనుకో.

నే నిలా ఎందుకు కావలసి వచ్చిందో చెపితే సర్వమూ తెలుస్తుంది. సంశయ విచ్ఛిత్తి అవుతుంది.

నాకు మన గ్రామంలో ఇల్లా వాకిలీ వుంది. ఇలు కనిపెట్టి ఉండేందుకు మూడు ముళ్ళూ వేసిన మేనమామ కూతురుంది. మాంచి తీరైన మనిషి. అవధాన్ల పురుషోత్తం ఆడవేషమల్లే వుంటుంది - నిండు హృదయం. నిరాభరణ సుందరి. ఇరుగూ పొరుగూ చెయ్యెత్తి మొక్కేంత చిత్తశుద్ధి కలది. కోటి కొక్కత్తె వుంటుంది అలాటిది.

నలుగురికీ చూడ ముచ్చటైన కాపురం మాది. నీడ పట్టున వుండి, సుఖ

పడటమే నా పని. అందరిలాగా ఓ పొల మెళ్ళడం కాని, పొద్దోయి రావడం కాని లేదు. ఒకరి జోలీ శొంఠీ అక్కరలేదు. ఎవరితోను పిచ్చాపాటీ ఆడే అలవాటు లేదు- ఊళ్ళో వున్నా లేనివాడి క్రిందే జమ.

నాకది బాగానే వుంది. కాని, నా తరహా ఊళ్ళో వాళ్ళకు సొసాయించ లేదు. అందులోనూ బాపమ్మొదినకు. బాపమ్మంటే మాకో వేలువిడిచిన ముత్తాత మనవ రాలు. ఆవిడకు మూడో ఏట పెళ్ళయింది. మరో మూణ్ణెళ్ళకు వరదల్లో పుస్తె పుటుక్కుమన్నది. బుద్ధెరిగినప్పటినుంచీ ముసుగేసుకుని మునసబీ చేస్తూంది. ఆవిడకు అఖ్ఖర్లేనిదంటూ లేదు. నోరూరుకోదు. కాలూరుకోదు. పోనీ కజ్జా కోరా అంటే అదీ కాదు. అదో నైజం. సొంట్లు శోధించందీ ప్రొద్దు పోదు.

ఎవరో ఓ విశ్వస్తను గురించి ఇంత స్వస్తి చెపుతున్నావేం అంటావా? ఇంత చెపితేనే కాని, ముందు కథ అర్థంకాదు. ఓనాడు ఆవిడ పనివేళా మా ఇంటికివచ్చి, నేను స్వహస్తంలో కూడా వుంటిని. ఒరే చిదానందం - నా పేరు అప్పటికీ ఇప్పటికీ అదేలే - 'ము'మరీ సంసార పక్షంగా వుందనీ 'డు' చేర్చుకున్నాను — "ఒరే అల్లుడా, కుర్రసజ్జు ఒక్కడూ పలుక లేదు. ఒక్కమారొచ్చి నాలుగాకులు రాల్చి పోదూ అంది" మాట తీసెయ్యలేక సరే కదా అనడం — అదే యింతకు తెచ్చిం దనుకో—

నా చేత చెట్టు చెట్టూ దులిపించుకుని, అక్కడే నిలవేసి "ఏమిరా నాది చెప్పాల్సిన వయసు, నీది వినాల్సిన ఈడూ. నిన్న మొన్నటిదాకా ఓ పుట్టగోచి పెట్టు కుని నాకు నిలువు చెంబులో నీళ్ళోసిన వాడివి కదుట్రా—ఇప్పుడంటే ఇంత జుట్టూ జులపాలూ పెంచుకుని పెద్ద మొగరాయుడి వైనావుగాని—

ఇంత నదరుగా ఎదగనైతే ఎదిగావు కాని నీకు తల్లో నాలిక వున్నట్లు లేదేమిరా. ఇల్లో నారాయణమ్మల్లే ఎప్పుడూ పెళ్ళాం కొంగట్టుకుని తిరగడమేనా? సాటి మగాళ్ళందరూ ఇలాగే చేస్తున్నారా? ఓ యబ్బ నీకే వుందా మహా ఆపేక్ష. అందరూ కాపురాలు చేయడంలా — అలా అస్తమానం ఇంట్లోనే ఇలా కరుచు కూర్చుంటే నలుగురూ నవ్వి పోతున్నార్రా! అలా చేస్తే దానికి అలుసైపోతావురా - అది నీ ఇంటా వంటా లేదురా!

మీ తాత మటుకు మీ తాత, ఒక్క క్షణం ఇంటి పట్టున ఉండేవాడా? ఇవాళ కప్రాసుపాలెంలో ఉంటే రేపు కవుతరం.

రేపు కపుతరంలో ఉంటే ఎల్లుండి కుందేరు.

మర్నాడు వల్లూరు, ఆ మర్నాడు వణుకూరు—ఇలా సాలుకు సాలూ పొలాల మీదే ఉండేవాడు—కాని పోషణేం తక్కువా? ఇంటికే రావాలని బెంగా? మగ మహారాజంటే—ఆయన! అలాగని ఇంటిమీద శీత కన్నేశాడా? నలుగురాడా, ఆరుగురు మగా—ఆ పోలికొచ్చింది కాదేమిరా? నాయనా!

పోనీ, అందాకా ఎందుకూ, మీ నాన్న మటుకు మీ నాన్న - ఆ తండ్రికి తగిన బిడ్డే అని అనిపించుకోలేకపోయినా ఉన్నంతలో ఓ విశేషరాయు డనిపించుకోలా? పది ఎకరాల మాన్యం ఉన్న ప్రతి వూళ్ళో - మామూళ్ళకు పోయినపుడు వసతిగా ఉండేందుకు రెండో కంటివాడికి తెలియకుండా సదుపాయం చేసుకోలా? మళ్ళీ ఇంటి కొచ్చాడో, వాడంత మంచివాడున్నాడా అనిపించుకోలా? పెద్దవాళ్ళు అందుకే అంటారు—మగవాడు తిరక్క చెడ్డాడని. ఒరే నాయనోవ్! నిన్ను చెడిపొమ్మంటున్నా ననుకునేవ్—ముందు ముందు బాగుపడాలంటే—ఈ పద్ధతి కాదు.

కొన్నాళ్ళుపోతే, ఇంత స్వతంత్రంగా చెప్పేవాళ్ళూ ఉండరు. నీ బుద్ధికి నీవే చూసుకో. ఎప్పుడూ మండిగానికి పెట్టిన కుంభకుమల్లే పడుంటే - మీ ఆవిడకు మటుకు అచ్చటా ముచ్చటా ఎలా తీరను?

మా వారు మొన్ననగా వెళ్ళారు. దీపాలెట్టే వేళకు ఎన్ని పనులున్నా తిరిగి వస్తానన్నారు—మొన్న లేదు, నిన్న లేదు. ఈవాళ ఇంతవరకూ అజా పజాలేదు. ఏం తిన్నారో ఏం లేదో. వారి కసలు పరాయిచోట నిద్రపట్టదు. ఎంత అగత్యమో కాకపోతే ఒక్కక్షణం వుండేవారు కాదు. కాచి వడపోశాం, కొంగున కట్టేసుకున్నాం అని మన మనుకోవడమే కాని, ఏమో మగవారూ, ఎంతకన్నా తగుదురు. కంటికి అక్కడేం వజ్రంగా కనిపించిందో. ఇలా తపన పడటం, తీరా ఇంటికి తిరిగి వచ్చాక, అమాంతం మీద విరుచుకుపడటం. సన్నాయి నొక్కులతో మొదలెట్టి, సాధించి, రవంత వేపుకుతిని, తగుమాత్రం కంట తడిపెట్టి, ఆకలి లేదని అభోజనం పడు కునేంత హైరానుపెట్టి: గడ్డంపట్టి బతిమాలించుకుని, చేతిలో చేయి వేయించుకుని, వచ్చే పండక్కి పట్టుచీర పురమాయించుకుని, అట్టె మల్లెచెండు తలలో ఉంచుకుని, ఇంకా బెట్టుగానే, ఓ మెట్టూ మెట్టూ దిగి, ఏ అర్ధరాత్రి వేళకో, హాయిగా నిద్ర తీయాలని....జన్మంటూ ఎత్తి, ఆడ పుటక పుట్టినాక—ఉండదుట్రా నాయనా! పోరు గూరు పోనూలేను, అంత గ్రంథసాంగుణ్ణి కానూ లేనంటావా—పోనీ ఉన్న

ఊకోన్నే ఆమెను. నలుగుర్నీ చూసి నేర్చుకోనన్నా నేర్చుకోరా! నే సెందుకు చెప్పొచ్చానంటే—ఒకరి కొహరు మొఖం మొత్తేట్టు కారాదురా—కాస్త ప్రయోజకుడివై —నీవూ ఓ మనిషివే అనిపించుకోరా—"

ఇంత నూరిపోసింది—నాకు ఓ చెంప నవ్వూ, ఓ చెంప కోపమూ—కాని, ఊహూ అన్నానో, మరింత సాగదీస్తూంది. ఆ పూటకు బయటపడేది కల్ల. సరే నన్నట్టు తల ఊగించాను. తప్పించుకొచ్చాను.

వచ్చానే కాని నాలో అర్థం బర్థం కాని మథన ఆరంభమయింది. మతోయిన మనిషి కాదు. తలక్రిందుల తత్త్వం కాదు – అందులో ముఖ్యంగా నా మేలు కోరి చెప్పింది – అంతే కాని, నామీద ఏమన్నా పగా ఆవిడకి?

స్వభార్యాయాం చ యౌవనమ్'–అని పెద్దలు విభవతుగా అన్నా, 'యౌవనే విషమై షిణామ్'—అంటూ కాళిదాసువారు చెప్పడంతో, ఒక్క నందగోపాలుడికే కాక శ్రీరామచంద్రమూర్తికి కూడా ఆ ప్రతీతి ఉండటంతో, వాత్స్యాయను డంతటి వాడు తన గ్రంథంలో పారదారికం ప్రత్యేకంగా వక్కాణించడంతో, ఇలా ఇవన్నీ పారజూడగా, బాపమ్మ చెప్పిందాంట్లోనూ కొంత సబబు వున్నట్లు నాకు తోచింది. మరింత తరచి చూడంగా ఆ సలహా అనుసరణీయమే అనిపించింది. కాని, అది ఎన్నడూ అలవాటులేని ఆపోశనం మనకు – ఎలా ఉపక్రమించడం? అసలే బిడియం, అందులో కొంత బెరుకూ – అడుగు ముందు వేసినా, మనసు వెనుకాడటం—ఇలా సతమతమై, చివరకు ఏమైతేనేం - దీని అంతు కనుక్కోవాలని ఓనాడు సంజవేళ, అలా చెరువు గట్టుకేసి, చేలకేసి షికారుగా పోయినాను - తలకు ఉత్తరీయం చుట్టి, పంచ ఎగకట్టి – ఎవరూ నన్ను గుర్తు పట్టకుండా వుండేందుకని....

అలా పోగా పోగా....చేలమయాన ఒంటరిగా ఎవరో జనప పన భుజా నేసుకుని వస్తున్నారు. ఆడకూతురే - దరిదాపుల చూడగా, సంజీవరావు చిత్రాంగిలాగా వుంది. అచ్చంగా - ఆ మసకలో నాకలా తోచిందనుకో. ఏం పిల్లా అనగలిగాను ఓ పట్టానికి - అది అక్కడ ఆగిపోయి, అటూ ఇటూ చూసి, ఒక్క ఇకిలింపు ఇకిలించింది. కొంచెం ధైర్యంచేసి సమీపించాను. అది నా మొగంలోకి చూసిందో, "ఆఁ—మీరా అయ్యగారూ, సీకట్లో సిక్కడ్డారా? నేను తోడొస్తా లెగుండి-రాండి!-" అంది. నాకు కంపర మెత్తింది. పో-పో-పో-నీ దారిని నీవు పో - అనేసి, చేనుకు అడ్డం పడ్డాను - అది వెనకాతలే నవ్వుతూ నవ్వుతూ వుండటంతో, నాకు మరింత మతిపోయి, ఎటో పోయి, ఎటో తిరిగి ఏదో వేళకు ఇంటికి చేరుకున్నాను.

గుమ్మంలో మా ఆవిడ సిద్ధం! తల వంచుకు లోపలికి పోబోయినాను. ఆవిడ నవ్వు మొగంతో ఆపేసింది "ఏమండీ, అలా అలా పోయి రావాలనుకుంటే — పొద్దుండగా రాలేక పోయినారా - చేని కడ్డం పడటం ఎందుకు. చీకట్లో చిక్కడటం ఎందుకు? అది, మన లక్ష్మాయి కూతురు వచ్చి చెప్పిందిలెండి - లాంతరిచ్చి ఎవరి నన్నా పంపించమంది. వెర్రిబాగుల్ది. బాపమ్మను పంపుదామనుకున్నాను - అను కుంటూండగా మీరే వచ్చారు...." అంది అతి నిదానంగా.

నేను గజగజ లాడిపోయి, "బాపమ్మ ఏం చెప్పిం దేమిటి?" - అన్నాను.

"ఏదో చెప్పిందిలెండి. దానికేంగాని, మీకు అలాటి మనసులుంటే లక్షణంగా పల్లెకోన పోయి రారాదూ. అక్కడ రంభలూ ఊర్వసులూ వుంటారు. అలాటి చోటికిపోయి, చేతనైతే మీ పెద్దల పరువు నిలబెట్టండి! నాకూ చూడ వేడుకే-" అని నవ్వుతూనే అంది.

నాకు రోషం వచ్చింది. "నే నంత చేతకానివాణ్ణనుకోకు, తలచుకుంటే ఊళ్ళేల గలను. ఎందుకని ఊరుకున్నాగాని—"

"ఎవరూరుకోమన్నారు. లక్షణంగా పోయిరండి. పెట్టెలోంచి, అత్తా కోడ లంచు చాపుతీసి ఇస్తాను. కట్టుకుని, ఓ వందో వందన్నరో పట్టుకుని వెళ్ళండి. అత్తరు రాస్తానంటే నాకు అలవాటు లేదనకండి. పన్నీరు జల్లబోతే పడిశెం పట్టేను అనబోకండి. పట్టికెళ్ళిన సొమ్ములో పాతికో పరకో వెనకేయకండి—వాళ్ళతో బేర మాడకండి—మరో పది ఎక్కువే ముట్టజెప్పండి. పట్టుకెళ్ళింది చాలకపోతే ఇంటికి కబు రెట్టండి. మీకు, ఎక్కడన్నా గురి కుదిరితే, ఏ సంకోచమూ లేకుండా, వెంట బెట్టుకు రండి. నాకూ కాస్త పొద్దుపోతుంది. ఏమంటారు. ఎందు కాలస్యం—"

ఆవిడ ఇలా అంటూంటే నాకు ఎన్నడూ లేనిది, వల్లమాలిన ఉక్రోషం వచ్చింది—సరే తెమ్మన్నాను, ఇచ్చింది. బయలుదేరాను.

పల్లెకోనే వెళ్ళాను. అక్కడ, రాకేందువదన అని ఒక జాణ ఉంటూన్న దని మునుపే తెలుసులే యకాయకి వాళ్ళ ఇంటికే వెళ్ళాను. వెళ్ళానే కాని, ఎలా పలుకరించాలో తెలియకపోయె. ఏం బాబూ, ఏం ఇలా దయచేశారు అంది. నాకు మాట పెగిలి రాందే! రొండినున్న దస్తు తీసి, అక్కడ వుంచాను. "ఇవాళకు ఇక్కడ బస చేద్దామనుకుంటున్నాను" అని మటుకు అనగలిగాను. ఆవిడ నావంక ఒక్క నిమిషం అట్టే పరకాయించి చూచి, నవ్వేసి "ఇంట్లో అలిగి వచ్చారా?" అంది:

“ఇలా రావడం, ఇదే మొదలు కాదూ, నాకు కనబడుతూనే ఉందిలెండి....” అంది.

నేను బిక్క బిక్కమన్నాను. “ఏం బాబూ, మీకు ఈ హితబోధ ఎవరు చేశారు? మీకు ఇలాటి తెలివితేటలున్నట్టు నాకు ఏ కోశానా కనబడడం లేదులెండి. చెబుదురూ”-అంటూ పక్కనొచ్చి కూర్చుని, గడ్డం పుచ్చుకుంది. నాకు ఒళ్ళు తెలియలేదు. గబగబ కథంతా చెప్పేశాను. అంతా విని, వెర్రి తండ్రీ! ఏ గూట చిలుక ఆ గూటే పలుకుతుంది. ఇలాటి బుద్ధులు పుట్టుకతో రావాలి కాని, ఎరువు తెచ్చుకునేవి కావు. మీరు సెలవిచ్చిన పద్ధతిలోనే చూద్దాం. వాత్స్యాయన మహర్షి—గ్రంథం చేయాలని సంకల్పించి, అనుభవం కోసమని నానా దేశాల సానివాడలూ తిరిగి వచ్చారా? వారు ప్రజ్ఞానిధులు గనుక సర్వమున్నూ వారికి విదితమైంది. శ్రీరామచంద్రుడికి దక్షిణ నాయకత్వమే ఉన్నట్టయితే, సగ్గలు సర్గలు వారిచేత వాల్మీకులవారు ఎందుకు శోకింప జేస్తారండీ? ఇంటిపట్టున సుఖం లోపించిందనుకోవడం మూర్ఖత్వం. మా వాడ కట్టున రంభలున్నారనుకోవడం అవివేకం. మీవంటివారు ఇలాటి వుత్తరకుమార ప్రజ్ఞలకు పోవడం అజ్ఞానం తిరుగు బండికి ఇంటికి వెళ్ళండి అని తాంబూలం చేతబెట్టి, నే నక్కడ పెట్టిన దస్తుకు మరో రూపాయి చేర్చి ముట్టచెప్పి, అంకాలట, వాడిని సాయం ఇచ్చి బండికి పంపింది.

రైలెక్కా సన్నమాటే కాని, ఏ మొగం పెట్టుకుని ఇంటికి వెళ్ళనా అనుకున్నాను. ఇంటికి కాక మరెక్కడికి పోనూ? పోనీ మరో ఊళ్ళో, మరో గుమ్మం ఎక్కి చూద్దాము అన్నా, అక్కడ నా మొగం చూసేటప్పటికి మళ్ళీ పద్దెనిమిది అధ్యాయాలూ ఏకరువు పెడితే....?

ఇంటికే వెళ్ళాను. నిజంగా అమాయకుణ్ణేమో, ఇలా జరిగిందని చెప్పేశాను. ఆవిడ మళ్ళీ నవ్వింది. “మీ ముఖారవిందం చూసేటప్పటికి సానికి కూడా జాలీ, దయా పుట్టుకొస్తుంది. మీరు ఈ పంతంమీదే దేశాటనం చేస్తే సానుల్ని ఎందుకూ కొరగాని సన్యాసుల్ని చేసేట్టున్నారు- మీ జాతకం మీది, అందులో రాసిపెట్టలేదేమో? ఇహానన్నా సద్దుమణిగి వుండండి” అంది.

హా, శ్రీహరీ! ఇన్నాళ్ళమట్టీ కాపురం చేసిన ఇల్లాలికే ఇలా అలుసైపోతినే, నన్నో బసివాడి కింద కట్టేసిందే. మంచికి పోయి, చివరకు ఈ స్థితికి వచ్చానా అను

కుని "ఇహ నే నిక్కడ వుండేది లేదు"—అనేశాను. ఆవిడ చిరునవ్వుతో "వుండకేం చేస్తారు లెండి, ఎటుపోయినా చుక్క ఎదురాయెను!" అంటూ ఒహటే నవ్వు. నా స్థితి చెప్పావూ? వెళుతున్నా ననేశాను. సాధ్యమైనంత వరకూ తిరిగివచ్చే వుద్దేశ్యం లేదు అనికూడా అనేశాను. ఆవిడ నవ్వుమొగంతోనే తల ఆడించింది. ఓ యబ్బో! మీ సంగతి నాకు తెలియదా అన్నట్టు ఒక్క చూపు చూసింది. కొంచెం చలించిన మాట నిజమే కాని పళ్ళబిగివిని బయటకు వచ్చేశాను.

తీరా, వచ్చేశానే కాని, ఏమిటి చెయ్యడం? నాకు ఇంటిపట్టున కాని, నిద్ర పట్టదు. ఆవిడ వడ్డిస్తే కాని సహించదు. ముందు ఈ రెండు లోపాలూ సరిదిద్దుకోవాలి అనుకున్నాను. మరీ ఆకలనిపించినప్పుడు పండూ, పాలూ, రొట్టే, వెన్నా, ద్రాక్షా, నారింజా, ఇవి లఘువుగా పుచ్చుకోవడం ఆరంభించాను. రాత్రిపూట ఏకటాకీని రెండు ఆటలు ఏ సినిమాయో చూడటం అదోపనిగా పెట్టుకున్నాను. వీడికి డబ్బెక్కడిదంటావా? ముందు ఆ జాగ్రత్త మీదనే బయలు దేరాలే! ఇలా పట్నవాసం చెయ్యగా చెయ్యగా, ఇంటిమీద రంధి, తాత్కాలికంగా కొంత ఉపశమించింది.

మా ఆవిడ మీద కసి కొంతమటుకు తగ్గింది. కాని, అన్నీ కలిగుండి, ఈ తిప్పలేమిటా అని నా మీద నాకు చికాకు వేసింది. పోనీ తలొంచుకునో, ఎత్తుకునో ఇంటికి పోదామా అంటే వుహూ ఇంకా బెట్టు తగ్గలేదు. మా ఆవిడ మీదనైతే చేతనైనంత వరకూ ఇలా శఠించాను. కాని, నన్నిలా చేసిన ఆ సాని కులాన్ని ఏం జేయాలి? వాళ్ళమీద కత్తి కట్టలేను. ఈ జన్మకు సరసుణ్ణి కాలేను. కనక, ఒక్క మెట్టు పైకి వెళ్ళి, వాళ్ళకు బుద్ధులు చెప్పడం ప్రారంభిస్తే, భేష్ బాగుంటుందని తోచింది.

ఊరూరా తిరగడం....సానివాడలలోనే బసచేయడం—అక్కడ నలుగుర్నీ పోగుచేయడం, ఆసి మీ ఇల్లు బంగారంగానూ, వెనకటి మీ పెద్దరికం నిలుపుకోండే, భరతాచార్యులవారు మీకు గురువు. మీ చేతనే ఆదికాలంనాడు దేవేంద్రసభలో సముద్రమథనం ఆడించాడట. సానంటూ లేకపోతే, ఋష్యశృంగుల వారికి పెళ్ళయేదా? మీ కుల క్రమాగతంగా వస్తున్న ప్రధాన విద్య పురుషరంజనం. సత్సానీయుడైనవాడే సత్సంసారి అయేనని మన పూర్వులు గ్రహించినందువల్లనే ఆనాటి ప్రభువులు పాంథులకోసం కామ సత్రాలు వేయించారని మనం వినడంలేదా? ప్రభుత్వం తెలిసో

తెలియకో మిమ్మల్నందర్నీ గజ్జెగనియం అవతల పారేసి పెళ్ళిచేసుకోమనీ, ముత్తయిదువల్లే ఓ మూలపడుండమని అన్నదే అనుకో. అదేం వేద వాక్యమా? అంతమాత్రాన ప్రజల విషయంలో మీ బాధ్యతలు మీరు విస్మరించడమేనా? భరతవిద్య అప్పుడూ ఇప్పుడూ అంతఃపురాంగనలు సైతం నేర్చుకుంటూనే వున్నారనుకో. అంతమాత్రాన ఏమయేను. మీవలే వాళ్ళు నిస్సంకోచంగా హావభావ ప్రకటన చేయగలరా? అయిన వారికి అందుబాటులో వుండగలరా? మీ బాగు మీ చేతిలో వుంది. దేశంబాగు మీ చెప్పుచేతల్లో వుంది. ఈ మాటమీదే వుండి, దైవాన్ని నమ్మి, మళ్ళీ యథాపూర్వం లోకాన్ని ఉద్ధరించండి. ఎవరో కొందర జ్ఞానులు వ్యభిచార నిర్మూలనోద్యమం అనే అర్థంలేని సన్నాహం ఒకటి లేవదీసి అందుకు మిమ్మల్ని లోకువ చేస్తే, పడి ఊరుకుంటారా?

అలాటివారే ఓ చేత్తో మిమ్మల్ని విదిలించి కొడుతూ, మరో హోదా చేత్తో లలిత కళలకు సమ్మానాలని పేరెట్టి, బ్రతిమాలి పిలిచికెళ్ళి, పెద్ద పీటలు వేసి, శాలువలు కప్పుతున్నారే. ఆ అపకతవకన్నా అర్థం చేసుకుని జన్మ సార్థకం చేసుకోండి -

ఈ ధోరణిలో గంగా ప్రవాహంలాగా ఉపన్యాసా లిచ్చాను. అందరూ విని బాగుందన్న వారే-కాని ఒక్కరూ బాహాటంగా ముందుకు రాందే.

పోయి పోయి, మన గవర్నమెంటులో ఒక గట్టి జవాబ్‌దారీ అసామినే పట్టుకున్నా, వీళ్ళకేదన్నా తరణోపాయం చూపించకపోతే ప్రాయోపవేశం చేయాల్సి వస్తుందేమో అని కూడా అనేశా—ఆయన అంతా విని, అబ్బాయీ! నా కిప్పు డివేం పట్టవు. వినే స్థితిలో లేను. ఎన్నికలు అయిం తరువాత, వింపాదిగా కనిపించు, నీవు చెప్పదలచుకున్నదంతా టూకీగా వ్రాసి పట్టుకు రా. ఇక్కడ వీలున్నప్పుడు సభలోపెట్టి, పైకి పంపుదాం—వాళ్ళే మంటారో చూద్దాం. అంతవరకూ ఎలాగంటావా? కేంద్రానికి జేరుకో. నీ తిప్పలేమో నీవు పడు. వారు ఔనంటే మేము కాదనం. మేము కాదన్నా, వారు కాదు కూడదంటే మేము సరే ననక మానం. ఇది, ఆలిండియా! రాష్ట్రాలకు ప్రమేయం లేదు. పైగా ప్రజాస్వామికమన్న మాటకు నీకు అర్థం తెలిసినట్టులేదు. అసన మెక్కినవాడు చెప్పడం; ఆసీనులైన వారు చేతులెత్తడం—అలా వుంటేనే "ఏక వాక్యత" గాని, ఎవడికివాడే వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యం, వ్యక్తిగతాభిప్రాయాలకు విలువ అని నినాదాలు మొదలెడితే, ఈ రాజ్యం ఎంతకాలం నిలుస్తుంది?

చూశావూ, చట్ట విరుద్ధం కాకుండా, నీవు ఏమన్నా చెయ్యి. మాకు చీమ కుట్టదు. తెలిసినా, పట్టించుకోము. బరిదాటావో, శిక్ష తప్పదు. తెలిసిందా—అన్నాడు. అహ! అన్నాను :

ఇది, వాళ్ళను పట్టుకు ప్రాకులాడితే అయేపని కాదు. ఇటునుంచే నరుక్కు రావాలి. చట్ట సభకు ఈ విషయం ప్రాకించాలి. అందుకు తగు మనిషి దొరకాలి. ఇంతకు ముందన్నాడు చూడు రాకేందువదన అని—ఇప్పుడు రత్తమ్మంటారులే—ఆవిడే ఇందుకు తగింది. మంచి రోజు చూసుకు వెళ్ళి, ఆ చెవిని ఇది వేసి, అమ్మా, రత్తమ్మా, నీవు ఎన్నికై, కేంద్రానికి వెళ్ళి అక్కడ సభలో గట్టిగా, ఒక సారెక్కి రెండుసార్లు బల్ల గుద్దితేనే నీ కులానికి గతీ మోక్షం—అని చెప్పడానికి నిశ్చయించు కున్నాను. నీవు ఏమంటావ్!

తా నేమంటాడు.

రత్తమ్మ కోసమే అయితే వాళ్ళ ఊరు వెళ్ళవలసిన అగత్యం లేదు: ఆవిడ మన ఊరు వస్తూంది. సమ్మానం వగయిరా వుంది. ఆ సభకు మీరు పెద్ద పీట వేయించుకుంటే బహు నిండుగా వుంటుంది! కాబోయే మంత్రిగా రాకరు లాంఛనప్రాయంగా ఏవో నాలుగు ముక్కలు చెపుతా రనుకోండి. కాని, ఇందుకు మీ వంటివారు ముందుకు రావడం ముఖ్యం. మీ ఉద్యమానికి మరింత బలం—అని అన్నాడు.

వారు—అంతకంటేనా అన్నారు.

ముఖ్యంగా వస్తానన్నారు.

అబ్బాయ్, నీ దగ్గిర దాపరికం ఎందుకు గాని, నాకు ఈ తిప్పట మొగం మొత్తింది. నేను చేయదలచుకున్న దేదో చేశాననే అనుకుంటూ వున్నాను. ఇంత తిప్పటా తిరిగి నీవు సాధించిందేమిటయ్యా అంటావా? నిజం చెప్పాలంటే ఏమీలేదు. అట్టే పారజూడగా, ఒకళ్ళని ఉద్ధరించేందుకు మన మేపాటి వాళ్ళం అనిపిస్తూంది. ఎవరు బాగు వారు చూసుకోకపోతే, మన మెంతకాలమని ఎగసన తోస్తాం? నేను చెప్పానుగా, ఒక్క పర్యాయం పల్లెకోన వెళ్ళి, తదుపరి కార్యభారం యావత్తూ ఆ రత్తమ్మమీద వేస్తినో, నిశ్చింతగా చేతులు దులిపేసుకోవచ్చు. ఆవిడ అసా—ధ్యురాలు సుమీ ! అన్నట్టు, ఆవిడను ఆహ్వానించడానికి ఎవరు వెళ్ళారు ?

నీవేనా—రాక అక్కడ నుంచేనా?

ఎలా ఆదరించింది? ఏమేం మర్యాదలు చేసింది?

అబ్బాయ్, నా దగ్గిర దాపరిక మెందుకూ—చెప్పుదూ?

తాను, అక్కడి ఆదరణ యావత్తూ ఒక్క అక్షరం విడవకుండా, ఏకరువు పెట్టాడు. ఆయన ఎగిరి గంతేసినంత పనిచేసి, ఆరి పిడుగా, అదృష్టమంటే నీది. చూపులకట్టా వున్నావు కాని, మాంచి మాటకారి వన్నమాట. అక్కడ నీవు ఆ పగలు పోవడం, ఆవి డంతది నమ్మేట్టు నటించడం ఉపచారం చేయించు కోవడం, అహ౹—దళం వేసుకు పుట్టావు! పోనీలే పాపం, నీ ముచ్చట ఎప్పటికి తీరను....?

అబ్బాయి-నీ కథ విన్న మీదట, ఇంతకాలం నేనెంత అవివేకంలో పడ్డానో తెలిసొచ్చింది. నే నేమిటి? ఇట్టా తిరగడ మేమిటి? ఎబ్బే!

అనుకుంటూనే వున్నాననుకో-పల్లెకోన నుంచి అటు ఈమారు ఇంటికే పోదామని. పోవాల్సిందే!

బండి పక్కస్టేషన్‌లో ఆగింది మరో పట్టాలమీద. వాకబు చెయ్యగా, మెయిలు అక్కడకు వస్తుందట, అందుకోసం ఈ బండి పైదొలగాల్సి వచ్చిందట. ఆ బండికిపోతే ఎనిమిదింటికి ఇంట్లో వుండునే—అని అనుకున్నాడాయన —

మెయిలు నిష్ఠురంగా వచ్చింది-మేము అటు చూస్తున్నాం. ఓ బండి దాటి పోగానే ఆయన వున్నట్టుండి ఉలికిపడ్డాడు. గబగబ తన సంచీ వెదకి ధోవతీ ఉత్తరీయం తీసుకు ఆదరాబాదరా చుట్టుకున్నాడు.

కాస్త డబ్బూ-

సరంజామా అంతా అక్కడే వదిలాడు. బండి ఇక్కడ పది నిమిషా లాగు తుంది కాదూ అన్నాడు. అబ్బాయ్, మీ ఊరొచ్చి పట్టుకెళతా గాని, అవక్కడే ఉంచు, పోయినా ఫరవాలేదులే. డబ్బుంది, వాడుకో. నే పోతున్నా-ఆ బండిలో మా ఆవి దుంది! పుట్టింటికెళ్ళి వస్తూన్నట్టుంది. మా మామయ్య కూడా వున్నాడు.

నవ్వుతూ బండిలోంచి దుమికాడు!

తానందుకు సంతోషించాడు. ఆ బండీ కదిలింది. తానెక్కిన, తన బండీ కదులుతూంది-